

Andrzej F. Dziuba

"The Soviet Union in the Spanish Civil War", Spain Betrayed, New Hawen-London 2001 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 13/1, 296-298

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zio Spanocchi [Spannoch], Jean Delumau [Delumeau], Teresa Chyńciewska –Hennel [Chynczewska].

Nie ulega wątpliwości, że recenzowana rozprawa ks. dra hab. Tadeusza Fitycha, napisana z wielką akrybią, zawierająca ogromną ilość faktografii, będzie pomocą dla następnych historyków, zajmujących się dziejami nuncjatury w Polsce i w tym znaczeniu posiada ona charakter pionierski. Natomiast zwykły czytelnik znajdzie w niej bardzo wiele szczegółowych danych i często nieznanych faktów dotyczących epoki zygmunto-wskiej w zakresie życia dworskiego, religijnego, kultury, urbanistyki, podróżowania i komunikacji.

Ks. Józef Mandziuk

Spain B e t r a y e d, *The Soviet Union in the Spanish Civil War*. New Haven and London 2001 ss. XXXVI + 537.

Europa początku XX wieku była miejscem bardzo różnych napięć politycznych i ideologicznych, a także religijnych, choć te nie miały już tak wielkiego znaczenia. To w niej wyrosły i ukształtowały się dwa dramatyczne totalitaryzmy: komunizm i nazizm, które przybrały z czasem zróżnicowane formy i przejawy (np. Japonia, Włochy, Albania). Co więcej, właśnie w Europie wydały one swe najdramatyczniejsze owoce terroru, cierpienia, poniżenia człowieka, zniszczenia i śmierci.

Jednym z typowych dla tych systemów był fenomen ich ekspansjonizmu, tak ideologicznego jak i zbrojnego. Po prostu było to usilne pragnienie i działanie na rzecz rozszerzania zasięgu oraz wpływów tych ideologii. Wymagały one, wręcz dla swej żywotności, rozprzestrzeniania się.

Totalitaryzm komunistyczny, obok innych krajów, w swej ekspansji podjął liczne działania na terenie Hiszpanii. Szczególnym wyrazem był udział w wojnie domowej w latach 1936-39, tak w płaszczyźnie ideowej jak i militarnej. Był to niezwykle fenomen stworzenia przyczółka geograficznego na zachodnim krańcu Europy dla dalsze rozprzestrzeniania się tej ideologii na cały kontynent.

Wydarzenia wojny domowej w Hiszpanii mają jednak wyjątkowo szeroką dokumentację, rozproszoną co prawda w licznych państwach i archiwach. Niestety są one nadal trudno dostępne, czego sam doświadczyłem w Burgos badając posługę polskich kapłanów po 1939 roku wobec Polaków związanych z brygadami międzynarodowymi. Natomiast ważnym jest, że niniejsza publikacja uprzystępnia niektóre materiały strony rosyjskiej, które dotąd nie były dostępne.

Całość źródeł poprzedza podziękowania za wsparcie finansowe (s. V), dedykacja (s. VII), spis treści (s. IX-X), spis ilustracji (s. XI) oraz podziękowania edytorskie (s. XIII). Z kolei po wprowadzeniu (s. XV-XXV) zamieszczono próbę określenia historycznych podstaw publikacji (s. XXVII-XXX), notę o dokumentach (s. XXXI) i wykaz skrótów (s. XXXIII-XXXIV).

Zasadniczy korpus książki podzielony został na trzy rozdziały, które jednocześnie mają wskazania czasowe. Dzieło zamykają przypisy (s. 513-525 i indeks osobowo-rzeczowy (s. 527-537).

Rozdział pierwszy obejmuje dokumenty z roku 1936 (s. 1-105). Interesująca jest tutaj m.in. dokumentacja odnosząca się do doradców: I. Ehrenburg, A. Marty, V. Gorev, A. Stashevsky, J. Ratner czy A. Antonom-Ovseenko (s. 22-95). Ostatni blok koncentruje się na brygadach międzynarodowych.

Kolejny rozdział zbiera dokumentację z roku 1937 (s. 106-420). Zauważa się rozszerzanie międzynarodowego charakteru konfliktu a także m.in. powolny upadek brygad międzynarodowych.

W ostatnim rozdziale zgromadzono materiały z lat 1938-1939 (s. 421-512). Wskazano m.in. na kwestie przekazu broni oraz dezintegrację brygad międzynarodowych.

Wydawcy prezentują fascynującą i zarazem oryginalną kolekcję poufnych dokumentów radzieckich, które pozwalają lepiej rozeznac i w jakimś sensie zrozumieć, co nie znaczy zaakceptować, samego Stalina i całego państwa rosyjskie w ich niezwykłym zaangażowaniu na rzecz wojny domowej w Hiszpanii. Dokumentacja w znacznym stopniu rozjaśnia to co było dotąd ciemne i jednocześnie daje doskonały materiał źródłowy dla dalszych badań.

Prezentowana dokumentacja staje wobec tak powszechnie obowiązującego obrazu Republiki Hiszpańskiej, w której obronie spieszyły rzesze młodych, pełnych entuzjazmu ludzi, często organizowane przez lokalne komitety partii. Była to, jak wskazywano obrońcy demokracji, swoistej krucjaty przeciw inspiracjom Hitlera, Mussoliniego oraz bezpośrednio przeciwko Franco. Tymczasem, wobec tego ideowego, wręcz idealnego obrazu staje tutaj zupełnie inna ideowo dokumentacja Rosji i jej odniesienie do wojny domowej, znaczone zupełnie innymi motywami oraz przesłankami.

Zatem prezentowane tutaj źródła stają się ewidentną podstawą dla obalenia wielu destruktywnych mitów dotyczących roli Rosji w wojnie domowej. Tutaj dokumenty mówią całą swą „brutalnością” prawdy o jej roli w tej wojnie domowej, która oczywiście winna być odpowiednio zinterpretowana przez badacza. W tym świetle zaangażowanie Rosji było jednoznaczne, uzyskać miejsce dla szerzenia swej ideologii komunistycznej, nie uwzględniając kosztów ludzkich tych planów.

W materiale, który prezentują źródła szczególnie interesujący jest obraz brygad międzynarodowych, zwłaszcza w realiach ich historycznych przeobrażeń. Niestety stosunkowo szybko technie on autentyzmem demoralizacji i destrukcji. Z drugiej zaś strony, w pewnych okresach, zdyscyplinowaniem oraz znaczną kompetencją wojskową, przynajmniej niektóre formalne, np. gen. K. Świerczewskiego. Jest to ostatecznie fenomen tylko ideologiczny, który nie był w stanie ustrzec się destrukcji.

W zbiorze publikowane są cztery dokumenty przygotowane bezpośrednio lub pośrednio generała Karola Świerczewskiego (pseudonim „Walter”). Pochodzą one z 1938 roku, choć jeden z nich nie ma wprost daty (s. 436-460, 470-496). W całość numeracji są to dokumenty nr 70, 75, 76, 77. Szczególnie interesująca jest nota na temat sytuacji w brygadach międzynarodowych z dnia 14.01.1938 r., w której znajduje się wiele kry-

tycznych uwag pod adresem sił republikańskich. Z drugiej strony, w innych dokumentach, ukazuje się on jako dobry wojskowy, tak też oceniany być przez innych. Dokumenty te, obok innych, są jednak już pewną zapowiedzią tego co niebawem ukazują dalsze relacje, a więc stopniowego rozkładu tych brygad. Zresztą sam Świerczewski doświadczy skutków tych, nie do końca skoordynowanych działań.

Cały prezentowany tom zawiera 81 dokumentów przygotowanych przez Państwowe Rosyjskie Wojskowe Archiwum (RGVA) oraz Rosyjski Instytut Historii przy Rosyjskiej Akademii Nauk (por. s. IV). Jest to zatem naukowe opracowanie, w którym każdy z dokumentów posiada odpowiednie wprowadzenie. Jest to szczególnie ważne wobec czytelnika z mniejszą orientacją w zakresie prezentowanej problematyki. Kwestie rosyjskie są bowiem obciążone wieloma przesłankami ideologicznymi i dalekie od obiektywnej prezentacji. Proponowane teksty wprowadzające okazują się wręcz niezbędne, aby prezentowanym dokumentom nadać właściwy sens i charakter interpretacyjny.

Interesująca jest zamieszczona na stronie XIV mapka ukazująca stan frontu w kwietniu 1938 roku. Natomiast po stronie 204 zamieszczono 14 interesujących ilustracji.

Omawiana publikacja jest niezwykle ważnym zbiorem dokumentów odnoszących się do wojny domowej w Hiszpanii z lat 1936-1939. Rozwijają one wiele ideologicznych idei, tak chętnie w przeszłości głoszonych i przyjmowanych przez niektóre środowiska polityczne, także w Polsce, a także nadal i dziś. Zwłaszcza dla Europy Środkowo-Wschodniej jest to potwierdzenie oczywistych praw dotyczących ideologii komunistycznej i jej ekspansjonistycznych działań. Niestety miała w tym zaangażowanie także Polska, a dokładniej ideologiczny wyznawcy komunizmu.

Bp Andrzej F. Dziuba

David F r u m, Richard P e r l e, *An End to Evil. How to win the War on Terror. Random House. New York 2003, ss. V + 287.*

Odpowiedzialna i kompetentna analiza polityki międzynarodowej zawsze podejmuje próby uchwycenia pewnych bardziej ogólnych zjawisk i procesów, które się dokonują w danym miejscu i czasie. Jest to generalne staranie się o rozeznanie najbardziej realnych czynników, ale nie można zapomnieć, że za nimi stoją określone osoby, idee czy inne warunki. Więcej, w tym procesie chodzi o próby poszukiwania ich najbardziej podstawowych przyczyn, a te ostatecznie mają także pewne odniesienia do wartości, choć różnie to jest widziane w polityce międzynarodowej.

We wszelkich tych próbach wizji polityki międzynarodowej, a także regionalnej (np. Ameryka Południowa, Bliski Wschód) nie można pominąć Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Zwłaszcza, że współcześnie – po poddaniu się Rosji – jest to w praktyce jedyne mocarstwo światowe. Nie chodzi tutaj jednak tylko o pomniejsze role i pozycje Rosji czy Chin, a w pewnym sensie i Unii Europejskiej. Nie mniej obiektywny realizm układu sił zdaje się wskazywać współcześnie w miarę jednoznacznie na taki wła-